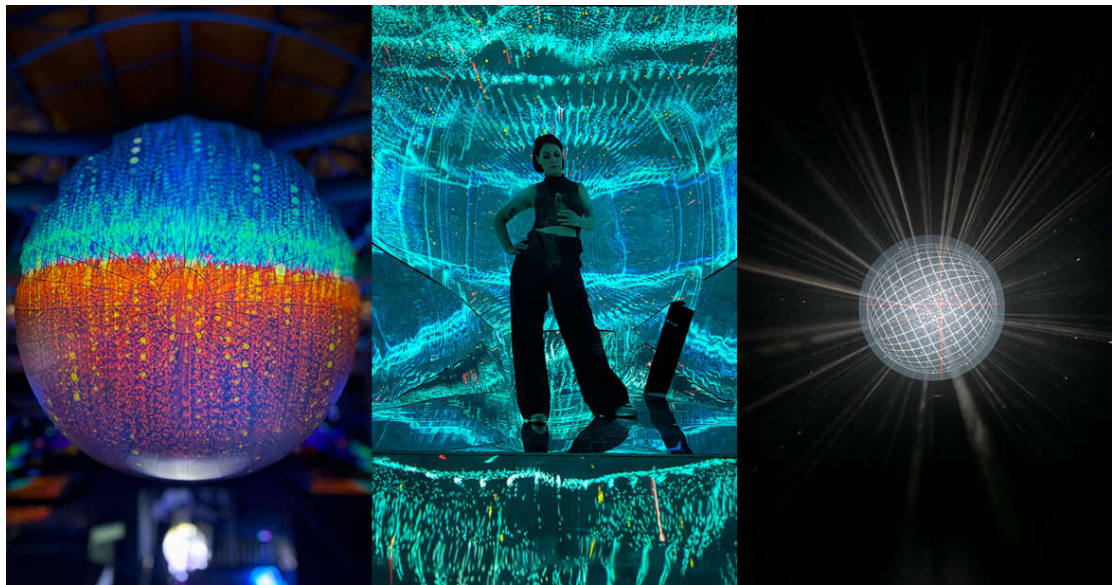

„EZ EGY LÉLEKEMELŐ KIÁLLÍTÁS” – MEGNÉZTÜK A LAM ÚJ TÁRLATÁT

A PHANTOM VISION ÁLMAINK ÉS AGYMŰKÖDÉSÜNK LEGMÉLYÉRE VISZ

2024. OKTÓBER 5. | **CSA** | OLVASÁSI IDŐ KB. 10 PERC

„Másfél órája máshol kellene lennem” – tudatosul bennem, amikor majd négyórányi múzeumi bolyongás után visszatérek a való világba. Odakint közben besötétedett, az időérzésem valahol a második műtárgynál eltűnt. Ki gondolta volna, hogy hosszú percek alatt képes vagyok vízcseppeket bámulni? Vagy abbahagyni egy videóinstalláció bámulását annak ellenére, hogy viszolygok tőle? A Light Art Museum új, *Phantom Vision (Fantomvízió)* című kiállítása után semmi meglepő nincs egyikben se: látvány és tudományos magyarázatok tökéletes összjátéka ez a tárlat. **Csepelyi Adrienn riportja.**

- Na? – kérdezi Bencsik Barnabás, a kiállítás kurátora.
- Ez egy fénycsepp – mondom, miközben megbabonázva állok.
- Ez egy vízcsepp. De most megint másképp működik. Örület.

Fogalmam sincs, mihez képest működik máshogy, mindenesetre tátott szájjal bámulom, ahogy a vízcsepp adott időközönként kirajzolódik a földön – s próbálom kitalálni, hogy ha valójában nem érkezik sehova, akkor mégis miként kerül oda. Vagyis: hova kerül egyáltalán? A jó hír, hogy a kurátor és Vida Szabolcs szakmai igazgató épp ugyanilyen lelkes. Nem tudnak betelni a műtárggyal, pedig ők már a megfejtést is ismerik.

– Ez egy infúzió – siet a segítségemre Barnabás –, a vízcsepp meg van világítva, és a lecseppenés pillanatában optikai lencsévé válik, de addigra meg már leesik. Látod? Ez, amit itt látsz lent, az ott történik fönt.

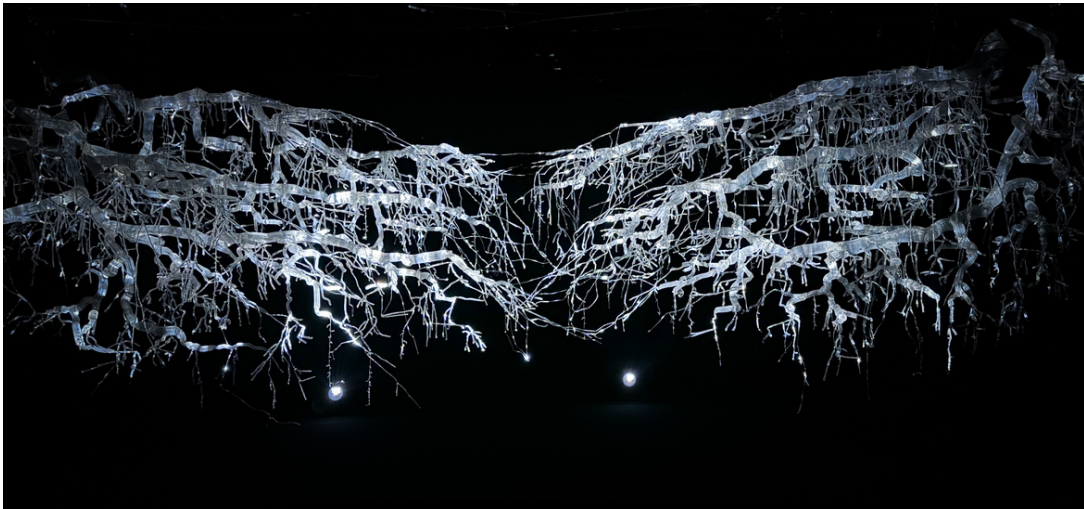
Yasuhiro Chida *0.04* című műve előtt állunk, ki tudja, meddig. A japán alkotónak nem kell a szomszédba mennie egy kis zen buddhizmusért, szerencsére nekünk is csak a Hold utcáig. A LAM harmadik időszak kiállításában járunk, amely a *Phantom Vision* címet viseli, s az eddigiek közül a legmeditatívabb. Nekünk, akik bejövünk egy múzeumi térbe, ez kiszakadás a valóságból, afféle rítus. De milyen érzés ide bejárni dolgozni? „Érdekes kérdés

– gondolkodik el Vida Szabolcs. – *Nagyon sok időt töltök el a kiállítótérben, és megpróbálok olyan fejjel végigmenni, mint egy látogató, teljesen átengedve magam az élménynek. Mintha mindent most látnék először. Figyelek arra is, hogy a látogatóknak milyen reakcióik vannak, hogy mozognak a térben, mi köti le őket, hol hogyan viselkednek.*

A Phantom Vision tárlatban tényleg nagyon sok mű sugározza ezt a zen hatást, a nyugalmat, vagy lelassítja az embert, és figyelmesebbé teszi a külvilágra. Ez egy kifejezetten lélekemelő kiállítás.”

Időt tölteni a műtárggyal

Thijs Biersteker holland művész installációja előtt ülünk: fekete térben lüktető gyökérzet. Pont, ahogy annak idején bioszgyakorlaton láttam a mikroszkóp alatt – csak ez „kicsit” nagyobbacska. Szobányi.

„Ez két fa gyökérzete, egy nagyon komoly tudományos kutatáson alapuló mű – mutatja Bencsik Barna. – Az utóbbi években sokfelé olvashattuk-hallhattuk, miként kommunikálnak egymással a fák a micélumok, azaz a gombafonalak segítségével. Ezt a folyamatot modellezi ez az alkotás. Ez két konkrét, létező fának a gyökere, beszkenelve 3D-ben és kiprintelve egy 3D-s printbe. Mindez tengerből kihalászott PET-palackokból készült, és az egész installációnak van egy ilyen hihetetlen erős atmoszférája, ami beszippantja az embert, elkezdni figyelni, hogy mozognak ezek a kis részecskék. Ahogy pedig a mű árnyékot vet, pont úgy néz ki, mintha egy erdőben lennénk.

Az egésznek van egy olyan atmoszférája, ami előidézi ezt a befelé fordulást, lecsendesedést, magunkra figyelést. A tárgyra kezdünk fókuszálni. És időt töltünk vele.”

Bencsik Barna picit személyesebb hangnemre vált: „Ezt a műtárgyat bélyegkép méretben láttam először. Már akkor úgy éreztem, ez a fő csapásirány, amit szeretnénk. És akkor onnantól kezdődik a nyomozás: ki csinálta, mikor csinálta, milyen feltételekkel tudjuk megszerezni, mit kell tennünk, hogy pont beférjen, és úgy működjön, ahogy azt a művész elképzelte. És nagyon jó érzés, amikor végre a bélyegképből valóság lesz.”

Ez igazán nagy feladat, hiszen természetükből fakadóan gyakran alig vannak dokumentációk a művekről, sok múlik a kurátor képzelőerején – ha úgy tetszik: akár intuícióján is. *„Leginkább kis Insta Reelek vannak, meg valami kis fotók némi leírással, de az, hogy a mű saját idejében mi történik, hogyan működik, milyen effektekkel, hanggal, azt szinte sehogy nem lehet érzékelni. Legfeljebb csak sejthető, hogy ez tényleg olyan lesz, amire nekünk itt szükségünk van, és azzal a másikkal, amit már kiválasztottunk, nem kioltják, hanem erősítik egymást.”*

És akkor még ott van a gyakorlati rész is: *„Ez is pont befért, öt centin múlt... – mondja Vida Szabolcs. – Elengedhetetlen az is, hogy azt a technológiát biztosítsuk hozzá, amit a művész megálmodott. Ez például két olyan projektor... Nem is mondom meg, hogy mennyibe kerül. Irtózatossága van.”* Az intézményvezető nem őszinte mosolyából ítélve el tudom képzelni. *„Mit tegyünk? A művész ragaszkodott hozzá, és hiába próbáltunk megoldási alternatívákat javasolni, kiderült, hogy tényleg neki van igaza, tényleg csak ezzel működik. Ezzel viszont működik.”*

Márkaépítés és edukáció

A LAM-látogatók 70 százaléka magyar, ami bizonyíték arra, hogy a magyar közönség kíváncsi a kortárs képzőművészetre, erre a technológia–tudomány–művészet háromszögében létrejött világra. *„Rengeteg diákcsoport jár hozzánk – mondja Vida Szabolcs. – A MOME-n most tartunk egyetemi kurzust a Barnával, az első órán beszélgettünk a diákokkal, és többen is azt válaszolták, hogy főként azért jelentkeztek hozzánk, mert tudják, hogy a Light Art Múzeumot »használjuk« majd az órák során.”*

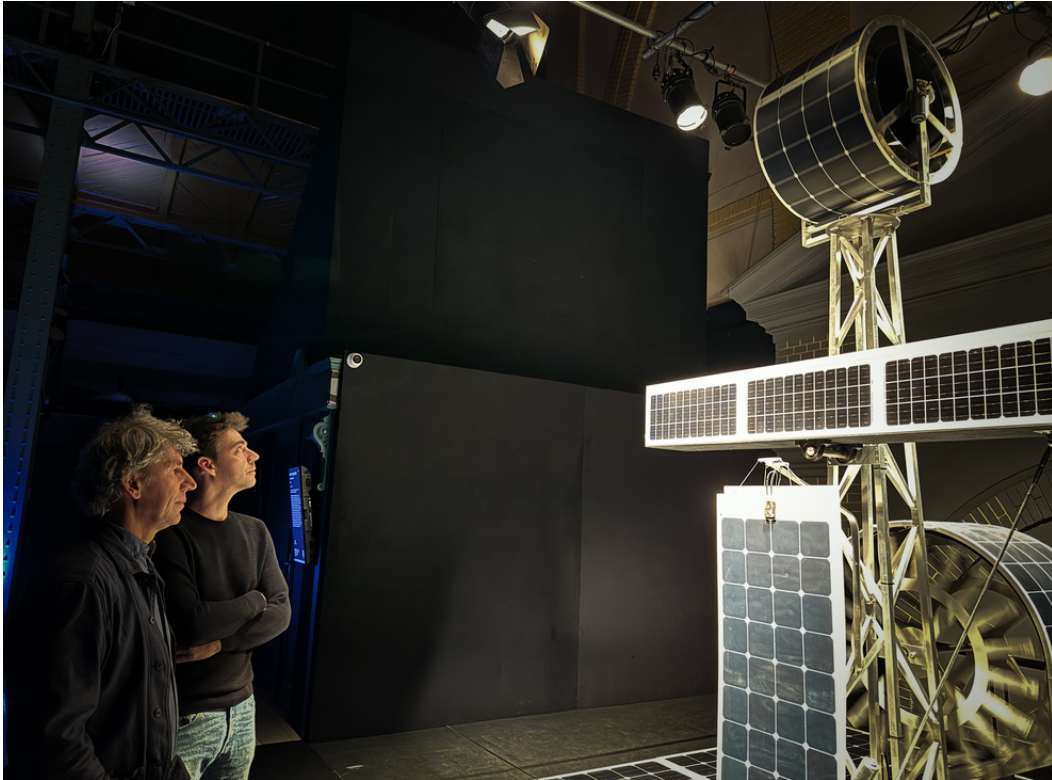

Egy új intézménynek komoly kihívás rákerülni a térképre, pláne ezen a hihetetlenül pezsgő, felfutásban lévő területen, az immerzív kiállítások világban. Ráadásul abban mindhárman egyetértünk, hogy van egy jókora gyanakvás is a dolog körül. Lássuk be, nem véletlenül: szinte mindannyian futottunk már bele olyan „immerzív” kiállításba, amely nem szólt egyébről, mint festmények olcsó kivetítéséről vagy arról, hogy látványos szelfiket lehessen készíteni minden különösebb értékközvetítés nélkül.

„Az immerzív kiállítási élmény vonzza a közönséget – mondja Bencsik Barna.

– Ugyanakkor szakmai szempontból nagyon óvatosnak kell lenni, hogy ne menjen el az üres látványosság, a szemkápráztató fényjátékok irányába. A kihívás az, hogy egyensúlyba hozzuk a két irányt.

Iszonyú energiák és hatalmas pénzek meg technológiai tudás és apparátus van már a világban is, meg idehaza is abban, hogy minél nagyobb, minél látványosabb, minél profibb technológiával létrehozott látványokat lehessen előállítani, ugyanakkor mivel én is meg a kurátortársam is, Szalai Bori, aki a Trafó Galériát vezeti, ebből a kortárs, autonóm művészeti, múzeumi világból jövünk, nagyon fontos számunkra, hogy egy kiállításnak jelentése is legyen, szóljon valamiről. Amivel itt találkozunk, az van olyan hatással a látogatóra, mint azok a fölhype-olt, de kérdéses és lapos ügyek, amikre egyébként tódulnak az emberek.”

„A lényeg végső soron az, hogy amikor ide belép az illető, milyen élményt kap, milyen összbenyomással távozik innen – mondja Vida Szabolcs. – A visszajelzésekből az érezhető, hogy a látogatóink kiszakadtak a külvilágból, teljesen elmerültek az itteni tárlatban, kaptak egy elképesztően élvezetes burkot.” Egyikük sem a szükséges rosszként tekint a közösségi médiára, sőt: lehetőségnek tartják, hogy az emberek megmutatják, hol voltak, hogy lehet fotózni kortárs képzőművészettel.

Vida Szabolcs kiemelkedően fontos célnak tartja a közönség segítését, tudásának bővítését: *„Mi alapos, mély leírásokat adunk minden műtárgy előtt, a weboldalon ennél is hosszabbakat. Rengeteg kiegészítő anyagunk van, a kiállítás katalógusától kezdve a művészekkel vagy a kurátorokkal készített videóig, tehát támogató anyagok sora áll rendelkezésére azoknak a látogatóknak, akik szeretnék elmélyülni még jobban ebben a világban, és akkor az edukációs programjainkról még nem is beszéltünk. Rengeteg energiát fordítunk arra, hogy a legkisebbektől az egyetemistákig, sőt a profikig mindenkinek programokkal, konferenciákkal, egyetemi órákkal segítsük az eligazodását.*

Azt is remélem, hogy hozzánk az is betér, aki amúgy egy kortárs képzőművészeti múzeumba esetleg egy kicsit félve lépne be, de itt nagyon gyorsan feltárul előtte, hogy

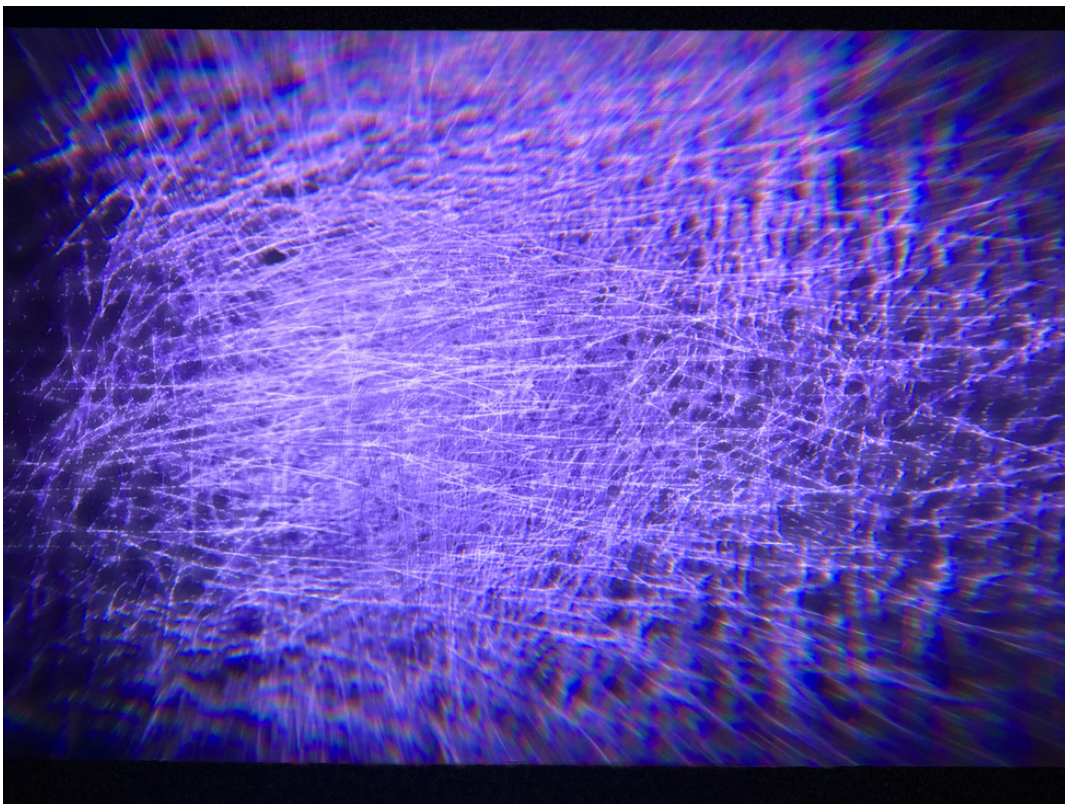
a képzőművészet nem egy elefántcsonttoronyba zárt, elérhetetlen világ, hanem mindenki számára élvezhető.”

Két világ alkotói

A LAM két teljesen eltérő „ökoszisztéma” szimbiózisa: a múzeumokon és galériákon, magángyűjtőkön alapuló kortárs művészeti szcénáé, illetve a nagy kreatívipari produkciók látványát és háttérét megteremtő alkalmazott művészeté. Két teljesen eltérő működésmód, ugyanakkor egy ilyen típusú múzeum mindkettő számára áldás:

a képzőművészek láthatóságot és stabil bevételt kapnak, a kreatívipari szereplők pedig bekerülnek abba az intézményi kanonizációs folyamatba, ami tulajdonképpen a legtöbb kreatívnak a vágyálma.

„Hát, ezeket összefésülni egy komoly intézményvezetői feladat – mosolyodik el Vida Szabolcs –, mindkét világból hozzájutni a nagy nevekhez, a járulékos költségekről, szállításról, biztosításról nem is beszélve.”

A LAM a Hold utcai piac épületében működik, ami a vezetőség szerint egyszerre szerencsés helyzet és megkötés, hiszen műemlék, tehát nem bonthatnak kedvükre. Emellett persze a fényművészetnek a sajátja, hogy az alkotásokat alaposan el kell különíteni egymástól, hiszen a saját fénnel rendelkező művek könnyen tudnák zavarni egymást. Ehhez viszont tökéletesek az egykori piac „fachjai”.

Rengeteg a helyspecifikus installáció, de hát Vida Szabolcs azt mondja, magának a műfajnak is sajátja, hogy adott szituációra, adott helyre kell néha műtárgyakat készíteni. *„A LAM-ba nagyon gyakran készül új műtárgy, és ezeknek a létrejöttét a Light Art Museum produkciós támogatással szokta segíteni. Ha úgy tetszik, mi vitalizáljuk is a magyar képzőművészeti szférát, a segítségünkkel új művek jönnek létre, amelyek a végén maradhatnak a művész tulajdonában, vagy bekerülhetnek a gyűjteményünkbe, amelyet folyamatosan építünk. Meg hát szerintem az se elhanyagolható, hogy kétszázezren látják egy-egy kiállításunkat. Egy művész, aki valamiről beszélni szeretne, örül annak, hogyha van kinek.”*

Csak 18 éven felülieknek!

A bejáratnál kis sárga kártyát nyomnak a kezembe, amikor megállapítják, hogy már nagykorú vagyok. A kártyán kód, ezzel tekinthető meg a puha szőnyeggel és a BDSM-kultúrát idéző, a művész által tervezett székekkel berendezett szobában John Rafman videóinstallációja. Néhány percen belül érzem: a fenti betűszóból ez itt az M. Mazochista módon ugyanis nem tudom abbahagyni a nézést. Igaz, legalább a tudományos magyarázatot megkapom rá.

„Ez az Álomnapló című mű – magyarázza Bencsik Barnabás, és a szemem sarkából látom, hogy mindketten izgatottan figyelik, hogyan reagálok arra, amit látok. – Rafman több éven át dolgozott rajta, ébredés után nem naplóbejegyzéseket írt, hanem egyből algoritmusokon keresztül játékokat csinál az álmában szereplő dolgokról. Ezekből hozott létre egy eposzt, amelynek pont olyan a dramaturgiája, mint az álomé, de közben felvonul benne az összes aktuális probléma, ami a XXI. század elején foglalkoztatja az emberiséget. Ugyanaz a mitológia és logika, illetve az a dopaminadagolási algoritmus, amire a játékok épülnek.

Mert ez az ő egyik nagy felismerése és figyelmeztetése: hogy a gamerek, akik annyi időt töltenek a virtuális világban, hogy az ugyanolyan valóság a számukra, mint a fizikai, ők gyakorlatilag az algoritmusok függőivé válnak. Hiszen a játékok a dopaminadagolásra vannak optimalizálva, azt meg a szoftvermérnökök csinálják.”

Itt az összes rémálmunk a 2010-es évek látványvilágába oltva, a lélek mélyén lappangó elfojtott erőszak, pszichotrop szerek, kiborgok, ember–állat hibridek, természeti katasztrófák... Mindig történik valami, folyton felbukkan valami furcsaság, egy-egy jelenet, ami tovább visz. Néhány perc, és mindent értek a 18+-os karikáról.

Az internet előtti álmok

Vendéglátóim felüdülésképpen egy másik álmovilágba vezetnek: a Fuse stúdiónak már az előző, *Superluminal* című tárlatban is volt egy immerzív installációja. „Ők mindig nagyon komoly adatbázisokra támaszkodva, nagy tudományos apparátussal dolgoznak. Bolognában és Santa Cruzban az egyetemekhez kapcsolódva működik évtizedek óta egy álmokutató intézet, ahol klinikai körülmények között gyűjtik az adatokat. Ez a mű ezeken a kutatásokon alapul, amelyek során a REM, azaz mélyalvási fázist vizsgálják. Minden egyes katalogizált álomról tudjuk, mennyi ideig tartott, ébredés után mennyi idővel mondta el az álmát az alany, mikor vették föl, férfi vagy nő mesélte el. Ezt a komoly adatbázist táplálták be a mesterséges intelligenciába, ezekkel a szövegekkel promptolták a Stable Diffusion nevű AI-t, amely a szövegből képet csinált.

Hónapokig tartott, amíg ezt a vizuális karaktert előállították Ha belegondolsz, ez azért is marha érdekes, mert ha te meg akarod osztani az álmaidat valakivel, akkor azt neked verbalizálnod kell, a másik pedig a te szövegedet fordítja a saját képeire. Tehát nem a te képeidet látja, hanem a sajátjait. Itt viszont az AI mindenki képei segítségével mondja el valaki álmait.

Ha eltöltesz itt fél órát, szerintem könnyen előállhat, hogy te is elkezdesz majd úgy álmodni, mint a mesterséges intelligencia. Főleg Rafmannel összevetve izgalmas ez: ezek ugyanis az internet előtti álmok, a 90-es évek közepe-vége a legutolsó, amit fölhasználtak.”

Analóg csúcstechnológia

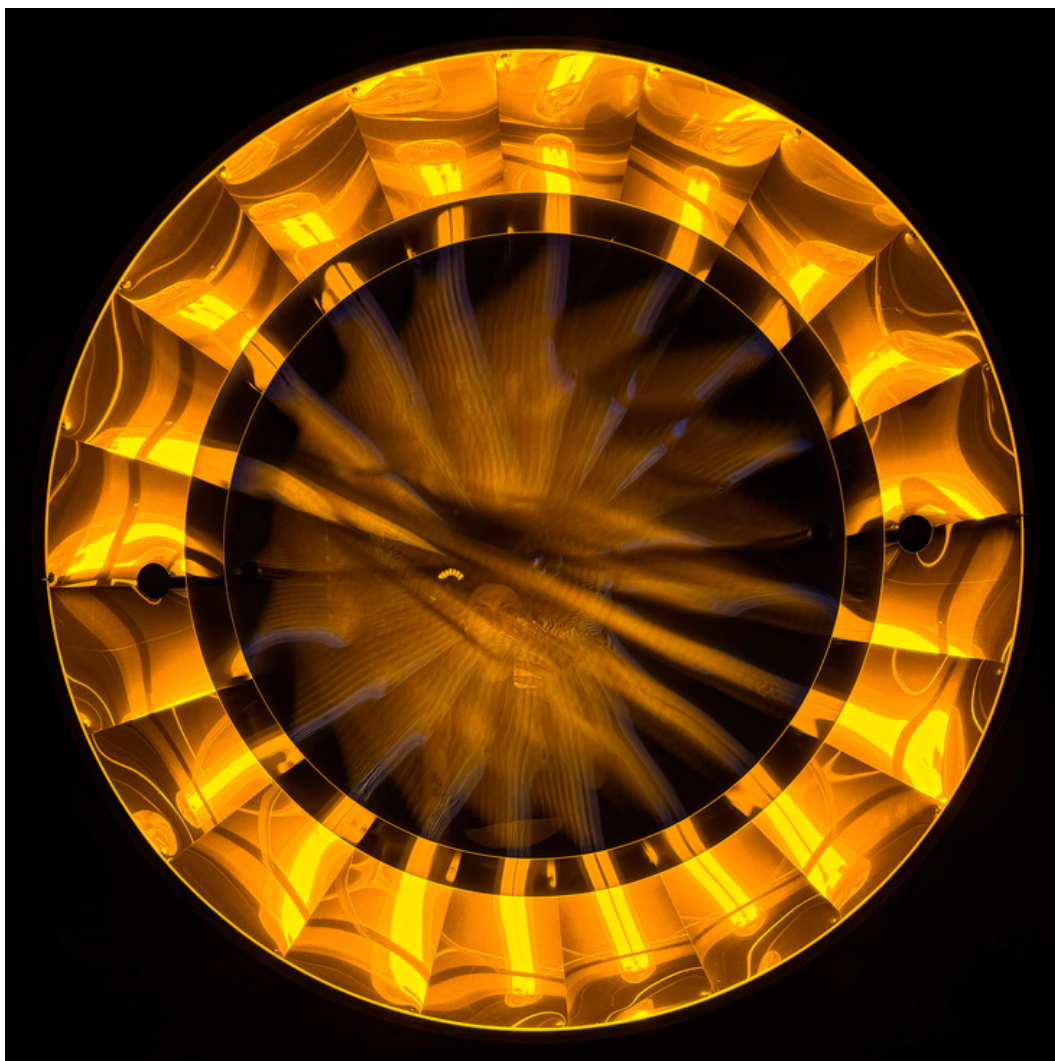
– Na, látod, hogy mi a szitu? – kérdezi Bencsik Barna, miután leültünk Yasuhiro Chida másik, *Annalema* című installációjában, cérnaszálak sűrű szövedéke közé.

- Próbálom megfejteni. Valami mozog, de közben úgy tűnik, semmi sem.
- Hát, valami csak mozog... – nevet a kurátor, de megvárja, hogy rájöjjen a megfejtésre. (Nem fogom elárulni: nézzétek meg személyesen.)
- De mi ezek, szinapszisok? – kérdezem.
- Hát akár az is lehet, igen. Az idegpályáid.
- Hát az enyéme egy kicsit kuszábbak... – pukkan ki belőlem a röhögés.

– Ennél is?! Képzeld csak el, ezt a huzalozást, ami itt van, egy héten keresztül építette fel a művész két asszisztenssel. Japán idő szerint, hogy az időeltolódás ne zavarja össze a bioritmusát.

Ha a bioritmusomat nem is, a valóságérzékelésemet egyértelműen összezavarja az installáció: háromszor jövök vissza, hogy időt töltsék benne, és egyszerűen nem tudom megunni. Bencsik Barna ugyanígy van az alkotó másik művével, a „cseppecskével” – abban ugyanis benne van az egész óceán. Mármint a kiállítás egészének lényege.

Búcsúzólul szembe állok a kiállítás nagy dobásával, Ólafur Eliasson *Eye See You* című művével, amelynek ittléte óriási nemzetközi fegyvertény. A dán–izlandi művész ugyanis a legnagyobb nevek közé tartozik jelenleg.

Szinte kínálja magát, hogy lefotózzam magam Eliasson szemében: már-már mágikus, ahogyan a fények és az anyagok különleges összhatása nyomán tényleg egy hatalmas íriszben látom magam.

Az elkészült kép aranyárga színe szinte melegít, nézem hazafelé a trolin, próbálok visszatérni a valóságba – aztán rájövök: minek. Az éjszaka különös-színeset álmodom.

Csepelyi Adrienn

A képek a szerző tulajdonában vannak.